

ODABRANA DELA DŽONA STAJNBEKA

O MIŠEVIMA I LJUDIMA

PLODOVI GNEVA

IŠTOČNO OD RAJA

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE

STAJNBEK

PLODOVI GNEVA

Preveli

Jovan Popović i Radoš Novaković

— Laguna —

Naslov originala

John Steinbeck
THE GRAPES OF WRATH

Copyright © John Steinbeck, 1939
Copyright renewed © John Steinbeck, 1967

Translation copyright © za srpsko izdanje 2015, LAGUNA



Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

PLODOVI GNEVA

Prvo poglavlje

Crvenu i deo sive pokrajine Oklahome poslednje kiše pohlale su blago, nisu se usecale u ispucalo tlo. Plugovi su stalno nailazili na korita malih potoka. Poslednja kiša naglo je podigla žito i izazvala bujanje raznih travuljina kraj puta, te su siva i tamnocrvena pokrajina počele da nestaju pod zelenim pokrivačem. Poslednjih dana maja nebo je pobledelo, a oblaci što su celoga proleća visili kao guste mešine rasturili su se. Sunce je plamenim zracima gađalo žito što je raslo, dan za danom, dok se na rubu svakog zelenog koplja nisu pojavile mrke pruge. Oblaci su iskršavali pa iščezavali, a uskoro se više i nisu trudili. Korov je postao tamnije zelen, da bi se zaštitio, ali više nije džikljao. Površina zemlje prevukla se korom, tankom tvrdom korom, a kao što je pobledelo nebo, i zemlja je postala bleđa, crveni kraj ružičast, a sivi beo.

U olucima koje je izdubila voda zemlja se raspršila u suve rečice. Tekunice i mravinji lavovi pokretali su male lavine. A kako je jarko sunce peklo iz dana u dan, vlati mladog žita popustile su u krutosti: najpre se malo nagnule, a potom, kad su snažna središna rebra oslabila, pognula se ka tlu svaka

liska. Onda je došao jun, i sunce je sijalo još žešće. Mrke pruge na lišću žita širile su se i dostizale središno rebro. Korov se sparušio i sušio do korena. Vazduh je bio redak, nebo još bleđe, i zemlja je bleдела iz dana u dan.

Po putevima kojima su prolazile povorke, gde su točkovi mrvili a kopita konja tabala tlo, drobila se blatna kora i nastala je prašina. Svaka stvar što se ovuda kretala dizala je prašinu u vazduh: čovek pešak dizao je sloj sebi do bedara, kola do iznad arnjeva, a auto je za sobom uskovitlavao oblak prašine. Trebalo je dugo da se prašina ponovo slegne.

Kad je upola prošao jun, naišli su veliki oblaci iz Teksasa i sa Golfa, visoki, teški oblaci, kišni mehovi. Ljudi po poljima dizali su pogled ka oblacima, njuškali ih i pružali ovlažene prste da oseće odakle vetar duva. A konji su bili nemirni dokle god su oblaci bili na nebu. Kišni mehovi ispuštali su nešto malo prskavice, pa su pohitali u drugi neki kraj. Iza njih je nebo bilo opet bleđe, a sunce pržilo. U prašini su ostali mali krateri od kišnih kapi, gde je kiša pala, na vlatima žita ukazala su se tu i tamo čista mesta, i to je bilo sve.

Tihi povetarac sledio je za kišnim oblacima i gonio ih ka severu, povetarac što je nežno šuštao po sasušenom žitu. Minuo je dan, a vetar je jačao, ravnomeran, neuznemiren naglim udarcima. Prašina se dizala sa druma i širila se i padala po korovu na rubu polja, a slegala se malo dublje u poljima. Sad je vetar postao još jači i žešći, okomio se i na kišnu koru po žitnim poljima. Malo-pomalo nebo se smrklo od prašine a vetar je hujao nad zemljom, rastresao gustu prašinu i nosio je sobom. Vetar je jačao. Kora se od kiše razbila, prašina digla iznad žitnih polja i u sivom pramenju vukla se po vazduhu kao lenji dim. Žito je udaralo o vetar i odavalo suv, šuštav šum. Najsitnija prašina sad se nije slegala na tlo, nego iščezavala u zamračenom nebu.

Vetar je još više jačao, meo je ispod kamenja, odnosio slamke i lišće, pa čak i male grudve, i leteći iznad polja obeležavao svoj trk. Vazduh i nebo tamneli su, sunce je sjalo crvenkasto kroz njih, a u vazduhu se osećala oštra ljutina. Cele jedne noći vetar je još žešće jezdio iznad ovoga kraja, rio vešto po korenju žitnih vlati, a vlače se branilo od vetra uvelim svojim lišćem sve dok unezvereni vetar nije oslobodio korenje – a onda je svaka vlat umorno klonula na tlo i pokazivala pravac vetra.

Svanula je zora, ali ne i dan. Na sivome nebu pojavilo se crveno sunce, mutan crven kolut što je davao malo svetlosti nalik na sumrak; a kako je dan odmicao, sumrak se zgusnuo nazad u mrak, a vetar je vrištao i cvileo nad popadanim žitom.

Ljudi i žene zabili su se u kuće, a kada su izlazili, vezivali su marame preko nosa i stavljali naočare da zaštite oči.

Kad ponovo zanoći, noć je bila mrka jer zvezde nisu mogle da prodru kroz prašinu, a svetiljke u prozorima nisu uspele da probiju krug svoga vlastitog dvorišta. Sad je prašina bila ravnomerno pomešana s vazduhom, bila je to smesa praha i vazduha. Kuće su se čvrsto zatvarale, krpama su omotavana vrata i prozori, no prašina je ipak prodirala, sitna da se nije ni videla u vazduhu, i slagala se kao cvetni prah po stolicama, stolovima i zdelama. Ljudi su je otresali sa ramena. Mali nasipi prašine ležali su po pragovima.

Sredinom te noći vetar je odjezdio i ostavio kraj na miru. Prašnjavi vazduh gušio je svaki zvuk više no što to magla čini. Ležeći u posteljama ljudi su čuli kako je vetar začutao. Probudili su se kad je hučni vetar nestao. Ležali su ćutke i zverali, u tišini. A onda su zapevali petli, i kukurikanje im je zvučalo potmulo, a ljudi su se nemirno prevrtali u posteljama iščekujući jutro. Znali su da će dugo potrajati dok se prašina ponovo slegne iz vazduha. Ujutro, prašina

je pritisla kao magla, a sunce je bilo crveno kao zrela, sveža krv. Čitavog dana prašina je sipila iz neba, a i sutradan je sipila. Jednolično ćebe pokrivalo je tlo. Prašina je sipila na žito, slagala se po proćcima, slagala se po žicama; spuštala se na dimnjake, pokrivala je korov i drveće.

Ljudi su izlazili iz kuća i mirisali vreli, ljuti vazduh, a potom zaklanjali noseve. Izašla su i deca iz kuća, no nisu skakala ni vikala, kao što bi činila posle kiše. Muškarci su stajali kraj ograda i gledali upropašćeno žito, koje je sad gotovo izdisalo, pokazujući još samo malo zelenila kroz mreću prašine. Muškarci su ćutali i jedva da su se pokretali. Izašle su i žene iz kuća i stale kraj svojih muževa – da oseće hoće li im se ovoga puta muževi skršiti. Žene su potajno ispitivale lica svojih muževa, jer neka i ode žito, samo neka nešto drugo još ostane. Deca su stajala uz njih i golim palcima nogu crtala likove po prašini, i vrebala pipcima svojih ćula hoće li se muževi i žene skršiti. Deca su zvirkala u lica muškaraca i žena, palcima nogu crtala brižne šare po prašini. Konji su dolazili na pojilo i frktali da sa vode sklone prašnjavi sloj. Posle izvesnog vremena s lica nemo zagledanih muževa nestajao je izraz zamišljene zgranutosti, i postala su tvrda, ljutita i odlučna. Tada su žene znale da su spasene i da neće biti sloma. I upitale su onda: A šta ćemo sad? A ljudi su odgovarali: Ne znam. Ali je sve bilo u redu. Žene su znale da je sve u redu, i deca što su vrebala znala su da je sve u redu. Žene i deca znali su duboko u sebi da nijedna nesreća nije tako teška da je ne bi podneli, samo ako su muževi ćitavi. Žene su ušle u kuće na svoj posao, a deca su počela da se igraju, plašljivo u prvi mah. Kako je dan osvajao, sunce je postajalo manje crveno. Pržilo je odozgo zemlju pokrivenu prašinom. Muškarci su sedeli na pragovima svojih kuća; ruke su im se igrale štapovima i kamićcima. Muškarci su sedeli ćutke – razmišljajući, snujući.

Drugo poglavlje

Ogroman, crveni teretnjak stajao je naspram malog drumskog restorana. Uspravna cev auspuha tiho je praskala, i gotovo nevidljiva para čeličnoplavog dima lebdela je nad njenim krajem. Bila su to nova kola, blistavocrvena, a na njihovom boku stajalo je, slovima od dvanaest inča: OKLAHOMA CITY TRANSPORT COMPANY. Dvostruki obruči bili su mu novi, a sa kuke na velikim zadnjim vratima kruto je štrčao mesingani katanac. U sasvim zatvorenom restoranu svirao je radio, mirna muzika za igru tekla je polako, kao obično kad nema ko da sluša. Mali odvodni ventilator vrteo se tiho u okrugloj rupi nad ulazom, a muve su unezvereno zujale oko vrata i prozora udarajući u roletne. Unutra je čovek, vozač kamiona, sedeo na visokoj stolici, nalakćen na tezgju, i preko kafe gledao u mršavu i usamljenu konobaricu. Razgovarao je s njom neusiljenim, nemarnim jezikom ljudi sa ulice. „Video sam ga, ta nema tri meseca. Imao neku operaciju. Nešto mu recnuli. Ne sećam se šta.“ A ona: „Rekla bih da sam ga videla koliko pre nedelju dana. Dobro je izgledao. Zgodan je on dasa, samo kad nije naljoskan.“ S časa na čas

muve bi tiho zabrujale na zastrtim vratima. Mašina za kafu bljuvala je paru, i konobarica se, i ne osvrćući se, mašila rukom pozadi i zavrnila je.

Napolju je neki čovek prolazio rubom drumu, prešao je i pristupio kamionu. Polako ga je obišao, položio ruku na blistavi hladnjak i pogledao tablu na vetrobranu, na kojoj je stajalo: *Ne primamo putnike*. U jedan mah kao da je hteo da pođe niz drum, ali se predomislio i seo na papuču auta sa strane suprotne restoranu. Nije mu moglo biti više od trideset. Oči su mu bile tamnosmeđe, čak mu je i beonjača imala odblesak mrkoga pigmenta. Jagodice su mu bile visoke i široke, a snažne, duboke crte bile su mu urezane s obe strane usta. Gornja usna mu je bila duga, a kako su mu zubi štrčali, usne su se istezale da ih pokriju, jer ovaj čovek stezao je usne. Ruke su mu bile tvrde, imale su široke prste i nokte, debele i izrovašene kao male ljuštire školjki. Raspon između palca i kažiprsta, kao i dlanovi bili su mu puni žuljeva.

Odelo ovoga čoveka bilo je novo novcato – sve što je bilo na njemu bilo je jeftino i novo. Sivi kačket bio mu je tako nov da je štit još bio sav krut te je čak i dugme još bilo na mestu – a ne bezobličan i ulubljen, kakav bi bio da je već poslužio u razne svrhe jednoga kačketa: kao vreća za nošenje, kao ubrus, kao maramica. Odelo mu je bilo od jeftinog sukna i tako novo da su se na čakširama još videli šavovi. Plava košulja bila mu je kruta i glatka, kako su je doterali u radionici. Kaput mu je bio preširok, čakšire prekratke, jer je bio visok čovek; šavovi na ramenima kaputa spustili su mu se niz rukave, a ipak su mu rukavi još bili prekratki, a prednji deo kaputa klatio se slobodno iznad trbuha. Nosio je par novih mrkih cipela, takozvanih vojničkih, kovanih i snabdevenih malim potkovicama na petama, da se ne istroše. Eto, taj čovek sedeo je na papuču i skinuo kačket i brisao

njime lice. Onda ga je ponovo namakao, a čim ga je potegao, počelo je upropašćavanje njegovog štita. Noge su mu privukle pažnju. Sagnuo se i olabavio je pertle, i nije ponovo zavezao krajeve. Iznad njegove glave auspuh dizel-motora užurbano je ispuštao oblake plavog dima.

Svirka je prestala u restoranu, a iz zvučnika je progovorio neki muški glas, ali ga konobarica nije prekidala jer nije ni primetila da je muzika prestala. Njeni radoznali prsti napipali su otok ispod uva. Pokušavala je da ga pogleda u ogledalu iza tezge, a da to vozač teretnjaka ne opazi, zato se načinila kao da namešta pramen ispale kose. Vozač je rekao: „Bila je velika igranka u Šoniju. Čuo sam kao da je neko ubijen, šta li. Jeste li vi šta čuli?“ „Ne“, reče konobarica s ljubavlju pipajući otok ispod svoga uva.

Napolju se digao sa papuče čovek što je sedeo, pogledao je iznad poklopca motora i za časak posmatrao restoran. A onda je ponovo seo na papuču, izvukao kesicu duvana i svežnjić hartije iz bočnog džepa. Savio je sebi cigaretu polako i brižljivo, zagledao je ispitujući, izgadio je. Najзад ju je zapalio i bacio upaljenu šibicu u prašinu kraj svojih nogu. Sunce je odagnalo senku teretnjaka jer se bližilo podne.

U restoranu je vozač teretnjaka plaćao račun i bacio kusur od dva niklenjaka u automat za kocku. No zakovitlani valjci nisu mu izbacili nikakav dobitak. „Udese ih da čovek ne može da dobije“, obratio se konobarici.

A ona odvrati: „Neki dasa dobio veliku numeru, nema dva sata. Tri i osamdeset mu je palo. Kad ćete se vratiti?“

Upola je otvorio zastrta vrata. „Kroz nedelju ili desetak dana“, reče on. „Imam da se odvezem do Talse, i nikad se ne vratim onako brzo kao što mislim.“

Ona reče osorno: „Ta nemojte puštati muve unutra. Ili izađite ili uđite.“

„E, doviđenja“, reče on i ispade. Vrata su se zalupila za njim. Stajao je na suncu i ljuštio omot s komadića gume za žvakanje. Bio je snažna ljudina, plećat, debeo oko struka. Lice mu je bilo crveno a plave oči duguljaste i kao prorezane od stalnog čkiljenja u oštru svetlost. Nosio je vojničke dokolenice i usnirane čizme. Taman da strpa u usta gumu koju je digao, viknuo je kroz vrata: „I pazite da ne čujem što nezdgodno o vama.“ Konobarica je stajala okrenuta ogledalu na zadnjem zidu. Progundala je nešto kao odgovor. Vozač je polako žvakao svoje parče gume i svaki put široko otvarao usta. Mesio je gumu, kotrljao je ispod jezika dok je išao prema velikom teretnjaku.

Namernik je ustao i kroz prozor pogledao u vozača. „Ne bi l' me povezoao, drugar?“

Vozač se začas plaho obazro na restoran. „Zar nisi video natpis na vetrobranu?“

„Dabome da jesam. Ali nađe se među vozačima ponekad i dobar drugar, iako su mu bogate funjare natakarile te table.“

Vozač se polako peo i smišljao odgovor. Odbije li sad, ne samo što nije dobar drugar, nego se dao prisiliti na zabranu i ne sme nikog povesti. A povede li čoveka, samim tim je dobar drugar, a ne neko s kim bogate funjare mogu da se titraju po volji. Znao je da je upao u klopku i nije video izlaza. A želeo je da bude dobar drugar. Ponovo je bacio pogled na restoran. „Stisni se na papuču dok ne obidemo prvu okuku“, rekao mu je.

Mufte-putnik spustio se i uhvatio za ručicu vrata. Motor je zaurlao, naprava je proradila i veliki teretnjak je krenuo: prva brzina, druga brzina, treća brzina, a onda visoki vrisak i četvrta brzina. Ispod čoveka obisnutog o ručicu vrtoglavo je jurio auto-put. Bila je jedna milja do prve okuke, onda je teretnjak usporio. Saputnik je ustao, s naporom otvorio

vrata i skljkao se na sedište. Vozač ga je pogledao, raširivši začkiljene oči, i žvakao kao da njegove vilice tek svrstavaju i sređuju misli i utiske pre no što se konačno zabeleže u mozgu.

Oči su mu smotru počele od novoga kačketa, skliznule preko novog odela do novih cipela. Putnik se udobno navaliio leđima na sedište, skinuo kačket i stao njime da briše oznojeno čelo i bradu. „Hvala, drugar“, reče. „Pete mi više ne bi izdržale.“

„Nove cipele“, reče vozač. Glas mu je imao isti prizvuk tajanstvenosti i nagoveštavanja kao i pogled. „Ne valja obuti nove cipele za put, na ovoj vrućini.“

Saputnik je pogledao u svoje prašnjave žute cipele. „Nisam imao druge“, reče. „A nosiš i te kad nemaš druge.“

Vozač je znalački osmatrao put pred sobom i malo povećavao brzinu kola. „Je l' daleko?“

„M-ne. Stigao bih i peške da me pete nisu izdale.“

Pitanja koja je vozač postavljao imala su ton opreznog saslušanja. Kao da je nameštao mreže, postavljao zamke svojim pitanjima. „Za poslom?“

„Ne. Stari mi ima parče zemlje, četrdeset akri*. Farmer je, ali smo već odavno tu.“

Vozač je bacio značajan pogled na polja duž puta, gde je poglelo žito a po njemu se slegla prašina. Sitan šljunak provirivao je iz naslaga. Vozač reče kao za sebe: „Zakupac sa četrdeset akri zemlje – a zar ga nisu prašina i traktori oterali?“

„Pravo da kažem, nisam ništa čuo skoro“, reče saputnik.

„Davno“, na to će vozač. Pčela je uletela u kola i zunzala oko vetrobrana. Vozač je pružio ruku i oprezno gurnuo pčelu u struju vazduha koja ju je iznela kroz prozor. „Farmeri sad žure da odu“, rekao je. „Jedan traktor izgura deset

* Akri – anglosaksonska mera za površinu zemlje, nešto manja od našeg jutra, 4.047 m². (Prim. prev.)

porodica. Te zverke su se sad svud razmilele. Ruše sve i gone farmere. Kako da se tvoj stari tu održi?“ Jezik i vilice ponovo se zaposliše zanemarenom gumom, vrteli su je, žvakali. Kad god bi otvorio usta, video bi mu se jezik kako okreće gumu.

„Kažem, nisam davno ništa čuo. Nikad nisam bio hitar na pisanju, a ni moj stari.“ Dodao je brzo: „Al’ obojica umemo kad hoćemo.“

„Radio si negde?“ I opet onaj ovlašni ton potajnog ispitivanja. Pogledao je napolje, na polje, u ustreptali vazduh, i sakrivši gumu u obrazu, sklonivši je s puta, pljunuo kroz prozor.

„Dabome“, odvrati saputnik.

„I mislio sam. Video sam ti ruke. Zamahivao si pijukom il’ sekirom, il’ čekićem. To ti se vidi po rukama. Primitim ja odma’ takve stvari. Ponosim se time.“

Saputnik se zagleda u njega. Točkovi teretnjaka zaskičali su po putu. „Je l’ bi hteo još šta da saznaš? Kašću ti. Ne moraš da nagađaš.“

„Nemoj odma’ da se vređaš. Baš ništa nisam radoznao.“

„Kašću ti sve. Nema šta da krijem.“

„Nemoj odma’ da se vređaš. Ja samo приметim takve stvari. Time ubijam vreme.“

„Kašću ti sve. Zovem se Džoud, Tom Džoud. Starac mi je stari Tom Džoud.“ Oči su mu se zamišljeno zaustavile na vozaču.

„Ama, nemoj da se vređaš. Ta ništa nisam mislio.“

„Pa ni ja nisam ništa mislio“, reče Džoud. „Ja se samo uvek trudim da se ne zakačinjem ni za koga.“ Ućutao je i pogledao u osušena polja, u umiruće drveće što se nejasno razabiralo u zažarenoj daljini. Iz bočnog džepa izvadio je duvan i hartiju. Savio je sebi cigaretu dole, između kolena, gde vetar nije dopirao.

Vozač je žvakao ritmično i zamišljeno kao krava. Čekao je da mine i padne u zaborav snažni utisak malopredašnjeg razgovora. Najzad, kad mu se učini da se vazduh smirio, rekao je: „Ko nije vozio teretnjak, nema ni pojma kako je to. Vlasnici ne trpe da ikog povezemo. Tako možeš samo da sediš tu i da kliziš pravo putem, manj' da ne riskiraš da te najure, kao što sam ja sad učinio s tobom.“

„Lepo od tebe“, reče Džoud.

„Znao sam momke što su pravili svakojake šašavosti dok su vozili teretnjake. Sećam se jednoga što je klepao stihove. Time je ubijao vreme.“ Pogledao je krišom da vidi je li Džoud zainteresovan ili zaprepašćen. Džoud je ćutao, gledao je u daljinu pred sobom, u put, u dugi beli put što se lako talasa, kao blagi valovi tla. Najzad je vozač nastavio: „Sećam se nekih stihova što ih je taj tip napisao. Bila je reč o njemu i o još dva takva svata što se potucaju po svetu i piju i galame i zameću kavge. Voleo bih da se setim kako je ta pesma glasila. Taj ti je tip imao reči za koje ni sam Isus Hristos ne bi znao šta znače. Jedan deo kazivao je ovako: 'Tad spazismo Nigra, gde kao čigra igra vezan za uže što beše duže no slonov proboscis ili kitov rep.' Taj proboscis je nešto kao nos. Kod slona je to surla. Pokazao mi je onaj dasa to u rečniku. Rečnik je vukao svud za sobom. I uvek je zirkao u njega kad bi se negde zaustavio na kolač i kafu.“ Zastao je osetivši se usamljen u svojoj dugoj besedi. Njegove potuljene oči zagledale su se u putnika. Džoud je ćutao. Uznemiren, vozač je nastojao da ga navede da učestvuje u razgovoru. „Jesi l' ikad poznavao čoveka koji govori tako krupne reči?“

„Popa“, reče Džoud.

„Da, ali ima da pošasaviš kad slušaš kako neko govori takve krupne reči. Zaista, kod popa je to u redu jer niko se ne

bi ludirao s popom. Ali taj tip je bio šaljiv. Niko nije ni uvom mrdnuo kad je on govorio krupne reči, jer je to činio samo radi šege. Nije hteo da se pravi važan.“ Vozaču je laknulo. Znao je bar da ga Džoud sluša. Pogrešno je zaokrenuo veliki teretnjak na okuci i točkovi su zavrištali. „Kao što rekoh“, produži on, „navadi se čovek na koješta kad vozi teretnjak. A i mora. Ta dođe ti da poludiš dok sve sediš za volanom, a put ti izmiče pod točkovima. Jednom rekô neki kako mi teretni kočijaši stalno jedemo – stalno, u svakoj drumskoj krčmi, redom.“

„Pa izgleda da vi tamo živite“, povlađivao je Džoud.

„Ono, jeste da se zaustavljamo, ali ne da jedemo. Ta jedva kad i osećamo glad. Nego eto, zasitiš se vožnje, grom i pakao, zasitiš se. Krčma je jedino mesto gde možeš da se zadržiš, a kad već svratiš, moraš i da potrošiš nešto. I tako naručiš kafu i parče kolača. Ipak malo oda'neš.“ Žvakao je lagano svoju gumu i vrteo je jezikom.

„Mora da je mučno“, reče Džoud neodređeno.

Vozač baci brz pogled na njega: ne podsmeva li mu se.

„Bogami, nije to mačji kašalj“, rekao je obazrivo. „Izgleda lako, prosto sediš za volanom i voziš svojih osam, ili možda deset, četrnaest časova. A drum te prosto jede. Moraš nešto da radiš. Neki pevaju, neki zvižde. Kompanija nam ne dozvoljava radio. Poneki ponesu bocu, ali njima brzo odsvira.“ Dodao je još, samodopadljivo: „Ja ne pijem ni gutljaj dok ne završim.“

„Baš?“, upita Džoud.

„Baš! Ta treba čovek nešto i da postigne. Naumio sam da svršim kurs dopisne škole. Da učim gradnju mašina. To je zgodno. Treba samo da kod kuće proučiš nekoliko lakih stvari. Razmišljam o tome. Onda više ne bih vozio teretnjake. Onda bih upućivao druge da ih voze.“

Džoud izvuče malu bocu viskija iz džepa kaputa. „Je l' baš zaista ne bi gucnuo?“ Glas mu je pozivao.

„Ne, ni za boga. Ni da pomirišem. Ta ne može čovek da stalno pije rakiju a da uči, kao što sam ja naumio.“

Džoud je otčepio bocu, potegao dva žurna gutljaja, ponovo je začepio i vratio u džep. Oštar vreo zadah viskija ispunio je kabinu. „Veliko si to smislio“, reče Džoud. „A šta je – imaš devojkju?“

„Imam, dabogme. Ali i inače hoću da uznapredujem. Davolski dugo sam trenirao glavu.“

Viski kao da je raskravio Džouda. Savio je sebi novu cigaretu i zapalio je. „Nema više bogzna kol'ko daleko“, rekao je.

Vozač je brzo nastavio: „Ne treba meni rakija“, veli. „Sve vreme treniram svoju pamet. Pošao sam kroz takav kurs pre jedno dve godine.“ Lupio je desnom rukom po volanu. „Recimo, prođem na putu pored nekoga. Pogledam ga, a kad ga obiđem, trudim se da se setim svega u vezi s njim, i odela i cipela i šešira, i kako je išao i možda koliko je visok i koliko težak i ima li neke belege. Umem ja to vrlo dobro. Mogu zaista da napravim čitavu sliku u svojoj glavi. Ponekad pomišljam da bih mogao da svršim kurs pa da budem stručnjak za otiske prstiju. Ti bi se začudio koliko sve stvari čovek može da pamti.“

Džoud poteže brz gutljaj iz svoje boce. Povukao je poslednji dim iz istrunjene cigarete, pa žuljevitim palcem i kažiprstom stisnuo zažareni kraj. Zgnječio je čik da je postao kaša, a onda ga proturio kroz prozor i pustio da ga vetar odnese s njegovih prstiju. Veliki točkovi resko su pevali na pločniku. Tamne, mirne Džoudove oči postale su odjednom podsmešljive, dok je onako gledao u drum. Vozač je iščekivao i uznemireno zirkao u njega. Najzad se Džoudova duga gornja usna iskezi nad zubima, i on se zakikota tiho, a grudi

su mu se tresle od kikotanja. „Trebalo ti je zaista đavolski dugo dok si došao na to, burazeru.“

Vozač nije podigao pogled. „Na šta to došao? Šta to misliš?“

Džoudove usne stisnuše se za trenutak nad njegovim dugim zubima, i liznuo ih je kao pas, dvaput, iz sredine ka uglovima. Glas mu je postao opor. „Znaš ti šta mislim. Propisno si me osmotrio čim sam se popeo. Primetio sam ja.“ Vozač je gledao pravo preda se, a stisnuo je volan tako čvrsto da mu je mesnati rub dlana iskočio a nadlanica pobelela. Džoud nastavi: „Ti znaš odakle dolazim.“ Vozač je ćutao. „Zar ne znaš“, navaljivao je Džoud.

„Ono, zacelo. To jest – možda. Al' nije moja stvar. Ja gledam svoja posla. Nije me briga za to.“ Reči su sad navirale. „Ne turam ja nos u tuđe stvari.“ Pa odjednom učuta iščekujući. A ruke na volanu bile su mu još uvek bele. Ska-kavac je uleteo kroz prozor i spustio se povrh armature, te uglastim nožicama za skakanje stao da čisti krilca. Džoud se maši i smrvi prstima njegovu tvrdu glavu, pa pusti mali leš kroz prozor, na vetar. Ponovo se zakikotao dok je s prstiju brisao ostatke smoždenog insekta. „Pogrešno si me shvatio, burazeru“, reče. „Nemam ja ništa da krijem. Da, bio sam u Mekalesteru. Bio sam tamo četiri godine. Jasno je, ovo su mi odelo dali kad sam izašao. Baš me briga vidi li ko to. A sad idem na farmu moga staroga, pa bar ne moram da lažem da bih našao posla.“

Vozač reče: „Ako – nije moja briga. Nisam ja njuškalo.“

„Đavola nisi“, reče Džoud. „Taj tvoj veliki, stari nos štrči osam milja iz lica. A tom tvojom nosetinom njuškao si me baš kao ovca povrće.“

Vozačevo lice se nape. „Sasvim si me pogrešno shvatio...“, zaustio je slabašno.

Džoud mu se nasmeja. „Bio si dobar drugar. Poveo si me. Dakle, grom i pakao, odležao sam, dabogme. Pa šta? Hteo bi da znaš zbog čega sam ležao, je li?“

„Ne tiče me se.“

„Ništa se tebe ne tiče, sem da teraš ovu krtiju, a ni za nju se baš mnogo ne kidaš. Sad pazi. Vidiš li onaj put tamo gore?“

„Da.“

„E, tamo silazim. Zasigurno znam da ćeš pustiti u pantalone od radoznalosti šta sam to uradio. E pa, nisam ja od onih što će čoveka staviti na muke.“ Brundanje motora usporilo se i snizilo, a pesma točkova utihnula je. Džoud izvadi bocu i još jednom brzo poteže. Teretnjak se zaustavi na mestu gde je poljski put pod pravim uglom uticao u autoput. Džoud je sišao i stao pored prozora kabine. Uspravna cev auspuha izbacivala je, uz prasak, svoj jedva vidljiv plavi dim. Džoud se naže vozaču. „Ubistvo“, reče brzo. „Velika reč, zar ne? A znači da sam jednog ubio. Sedam godina. Ali sam pušten posle četiri jer sam se dobro vladao.“

Vozačeve oči preletale su Džoudovo lice, da ga upamte. „Ja te ništa nisam pitao o tome“, reče. „Brinem se za svoja posla.“

„Možeš da pričaš to u svima krčmama odavde sve do Teksole.“ Nasmešio se. „Doviđenja, burazeru. Bio si dobar drugar. Ali, vidiš, kad je čovek odležao malo u tamnici, može da nanjuši pitanje još iz bogtepita koje daljine. Ti si svoje telegrafisao u svet čim si zinuo.“ Lupio je dlanom po metalnim vratima. „Hvala na vožnji“, reče. „Doviđenja.“ Okrenuo se i pošao poljskim putem.

Za časak vozač je gledao za njim, a onda je viknuo: „Srećno!“ Džoud je mahnuo rukom ne osvrćući se. A onda je motor urliknuo, uključena je prva brzina, a veliki crveni teretnjak otkotrljao se teško.

Treće poglavlje

Čvrst asfaltirani put bio je porubljen sagom čupave, polomljene, sasušene trave, a glave travki bile su teške od osja – da prione za bundu nekog psa, od lisičjih repova – da se obese o zglobnu kičicu nekoga konja, od loptica deteline – da se uhvate za runo ovaca; dremljivi život što samo očekuje da se raspe i raširi, svako seme naoružano nekom napravom za širenje, strelicama i malim padobranima za vetar, malim kopljima i loptama od sićušnog trnja, i sve to očekivalo je životinje ili vetar, nogavice nekog muškarca, rub suknje neke žene, sve pasivno ali naoružano sredstvima aktivnosti, nepokretno ali svako ispunjeno nagonom za pokretom.

Sunce se svalilo na travu i grejalo je, a u hladu ispod travki mileli su insekti, mravi i mravinji lavovi koji su im postavljali zamke, skakavci koji su skakali u vazduh i za trenutak zatreperili svojim žutim krilima, mokrice što su ličile na male oklopnike i neumorno trčkarale mnogim nežnim nožicama. A po travi na rubu puta gmizala je kornjača, okretala se bezrazložno u stranu i vukla svoj visoko zasvođeni oklop preko trave. Njene tvrde noge i šape sa žutim noktima

povlačile su se s mukom kroz travu, u stvari i nisu išle nego su naporno vukle i teglile oklop. Ovsene čekinje klizile su joj niz oklop, loptice deteline padale po njemu i skotrljavale se na tlo. Rožna gubica bila joj je poluotvorena, a obesne, šaljive oči ispod veđa sličnih noktima gledale su pravo preda se. Puzala je preko trave i ostavljala za sobom utabani trag, a pred njom se odjednom isprečio brežuljak, nasip velikog drumu. Za trenutak je zastala, izdižući glavu. Žmirkala je i zagledala gore-dole. Najzad je počela da se penje uz nasip. Prednje noge sa pandžama mašile su se napred, ali nisu ništa dohvatile. Zadnje noge potiskivale su oklop naviše, on je zagrebao u travu, u pesak. I što je strmiji postajao nasip, to jači su postajali napori kornjače. Zadnje noge što su gurale napele su se i omicale, a rožna glava izdizala se koliko god se šija istezala. Polako je oklop dospeo na nasip, dok najzad put nije presekao neki bedem, ivičnjak, cementni zid visok četiri inča. Gotovo kao da rade nezavisno jedna od druge, zadnje noge su gurale oklop uza zid. Glava se izvijala i gledala je preko zida na široki, glatki put. Sad su se ispružile prednje šape zakačene za zid i stale da vuku, i oklop se polako dizao, dok se prednjim krajem nije našao na zidu. Za trenutak kornjača je počinula. Jedan crveni mrav utrčao je u oklop, u meku kožu s unutarnje strane, i odjednom se glava i noge uvukoše a oklopljeni rep podvi postrance. Crveni mrav je zgnječen između tela i nogu. A prednje noge stisle su u oklop klas divljeg ovsu. Začas se kornjača pritajila, a onda se promoli šija i stare, šaljive zabrinute očice se obazreše, i noge i rep se isturiše. Zadnje noge ponovo proradiše, napregnuto, kao noge slona, i oklop se prevali u jednom uglu, u kome prednje noge još nisu mogle da dohvate ravno asfaltno tlo. No sve više i više gurale su ga zadnje noge, dok najzad nije dospeo do tačke ravnoteže. Prednji deo preteže, prednje

noge zagrebaše po pločniku i kornjača se nađe gore. A prednje šape još su uvek držale za stabljiku ovseni klas.

Sad je hod postao lak i sve noge dadoše se na rad te je oklop, klateći se s jedne strane na drugu, odmileo dalje. Bližio se auto koji je vozila neka žena četrdesetih godina. Spazila je kornjaču i skrenula desno, sišla sa drumu, točkovi su zacvileli a oblak prašine se uskovitlao. Dva točka se digoše za trenutak, pa se vratiše na tlo. Auto je skliznuo nazad na drum i išao dalje, ali sada laganije. Kornjača se povukla u svoj oklop, no sad je požurila dalje jer je drum bio zažaren.

A onda je naišao neki teretnjak, a kad se približio, vozač je spazio kornjaču i upravio kola pravo na nju da je pregazi. Jedan prednji točak pogodio je ivicu oklopa i kornjača je poletela kao piljak u igri, poskočila, zavrtila se u vazduhu i skotrljala se sa drumu. Teretnjak se vratio na desnu stranu i jurio dalje. Kornjača je ležala na leđima i dugo ostala pritažena u svome oklopu. No najzad se noge mašiše u vazduh, da dohvate nešto za šta bi se mogle povući. Prednje šape nađoše komad kvarca i postepeno se oklop prevali, te se kornjača ponovo nađe na trbuhu. Divlji ovas je ispao i tri sitne strelice zabodoše se vrhom u tlo. A kad se kornjača spuzala niz nasip, prevukla je svojim oklopom đubre preko semenja. Kornjača je stigla na poljski puteljak i potiskivala se napred, a oklop joj je ostavljao po pesku plitak talasast trag. Stare vesele oči gledale su pravo preda se, a rožna gubica malo se otvorila. Žuti nokti na prstima zarivali su se meko u pesak.